

INDIVIDUALIŲ ŽMOGAUS TEISIŲ GYNIMO GALIMYBĖS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISME IR JUNGTINIŲ TAUTŲ ŽMOGAUS TEISIŲ KOMITETE: LYGINAMASIS ASPEKTAS

Dalia Vitkauskaitė-Meurice

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4512
Elektroninis paštas dvitka@mruni.eu

Pateikta 2011 m. gegužės 10 d., parengta spausdinti 2011 m. gruodžio 12 d.

***Anotacija.** Straipsnio autorė pasitelkdama lyginamąją universaliosios ir regioninės žmogaus teisių sistemų analizę siekia įvertinti Žmogaus teisių komiteto ir Europos Žmogaus Teisių Teismo prienamumą individams, teikiantiems individualias peticijas, ir tarptautinio žmogaus teisių proceso efektyvumą. Straipsnyje remiamasi moksline ir normine literatūra bei trijų nevyriausybiinių organizacijų – Pasaulinės organizacijos prieš kankinimą, Tarptautinės gynybos centro, Žmogaus teisių stebėjimo instituto – teisininkų, atstovaujančių nukentėjusiems tarptautinėse žmogaus teisių gynimo institucijose, autorės atliktos apklausos rezultatais.*

Atliekant tarptautinių žmogaus teisių gynimo institucijų veiklos efektyvumo analizę, vienareikšmiškai negalima teigti, jog Jungtinių Tautų Organizacijos žmogaus teisių sistema yra neefektyvi, kadangi toks vertinimas priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių vertinimo. Lygiai taip pat negalima absoliutinti regioninių žmogaus teisių sistemų efektyvumo. Tais atvejais, jei pareiškėjas siekia nedelsiamo padarytos žalos atlyginimo, tikriausiai tikslingusia būtų teikti peticiją į regionines institucijas, kurios gali priimti teisiškai privalomus sprendimus. Iš kitos pusės, tuo atveju, kai individo tikslas yra susijęs su teisinių ir politinių

pokyčių siekimu nacionaliniu lygmeniu, Jungtinių Tautų Organizacijos procedūros gali būti tinkamas kelias¹.

Reikšminiai žodžiai: žmogaus teisės, Žmogaus teisių komitetas, Europos Žmogaus Teisių Teismas, peticija, procesas.

Įvadas

Nagrinėjant tarptautines individualių žmogaus teisių gynimo galimybes pareiškėjai pirmiausia yra įpareigoti atitikti peticijos priimtinumą kriterijus ir tik tada gali kreiptis į tarptautines žmogaus teisių gynimo institucijas. Pareiškėjui iš Europos žmogaus teisių sistemos (išskyrus Baltarusijos gyventojus arba asmenis, nukentėjusius nuo Baltarusijos veiksmų)² yra atviri du keliai pateikti individualias peticijas, t. y. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) ir Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO) Žmogaus teisių komitetas (toliau – ŽTK). Abi šios tarptautinės žmogaus teisių gynimo institucijos turi kompetenciją priimti ir nagrinėti individualias peticijas, tačiau EŽTT, kaip rodo besikreipiančiųjų skaičius, yra populiarsnis. Vien šiemet straipsnio rašymo metu (t. y. 2011 m. gegužės mėn.) byloje prieš Lietuvą jau buvo priimti 8 sprendimai ir nutarimai³. O teisminio nagrinėjimo laukė 18 620 peticijų (t. y. 22 nuošimčiais daugiau nei 2010 m.)⁴. Akivaizdu, kad vienos iš efektyviausių regioninės sistemos žmogaus teisių gynimo mechanizmais yra linkę naudotis Europos regionui priklausančių šalių pareiškėjai. Kita vertus, svarbu atkreipti dėmesį, kad dėl tam tikrų priežasčių ŽTK yra mažiau populiarus, nors tam tikrais atvejais nepelnytai. Straipsnio autorė siekdama palyginti abiejų tarptautinių žmogaus teisių gynimo institucijų veiklos ypatumus neturi tikslo priešinti universaliosios ir regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemų, o greičiau bando nustatyti abiejų žmogaus teisių gynimo institucijų prieinamumą pareiškėjams. Tokio priešinio straipsnio autorė nesiekia dėl kelių pagrindinių priežasčių. Pirma, veikdamos regioniniu lygiu žmogaus teisių gynimo institucijos gali efektyviau užtikrinti žmogaus teisių apsaugą nei fiziškai toliau esančios institucijos (pvz., JTO būstinės Niujorke ar Ženevoje) ir daryti įtaką valstybių pažeidėjų elgesiui. Antra, regioninės žmogaus teisių gynimo institucijos, nagrinėdamos žmogaus teisių pažeidimų skundus, gali tinkamiau suvokti regiono istorinių ir teisinių faktų reikšmę⁵. Tuo atveju, jei žmogaus teisės nėra vienodai aiškinamos universaliu ir regioniniu lygmeniu, regioninės žmogaus teisių gy-

- 1 Joseph, S.; Mitchell, K.; Gyorki, L.; Beninger–Budell, C. *A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*. In: Wijkström, B. (ed.). Geneva: OMCT Handbook Series, Volume 4, 2006, p. 293.
- 2 Baltarusija vientelė iš Europos valstybių, nesanti Europos Tarybos valstybe nare. Dėl šios priežasties nukentėję nuo Baltarusijos veiksmų pareiškėjai neturi galimybių kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą.
- 3 Žr. Teisingumo ministerijos tinklalapis [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <www.tm.lt>.
- 4 Europos Tarybos tinklalapis [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <www.coe.int>.
- 5 Neuman, G. L. Import, Export, and Regional Consent in the Inter-American Court of Human Rights. *The European Journal of International Law*. 2008, 19(1).

nimo institucijos, pasinaudodamos regiono kultūrinio ir ideologinio homogeniškumu, gali lengviau nustatyti žmogaus teisių katalogą ar jo detalesnę apibrėžimą, nei tai būtų galima padaryti universaliu lygmeniu⁶. Todėl regioniniai žmogaus teisių teismai yra nepakeičiami formuojant aktualų regionui žmogaus teisių aiškinimą, kuris vėliau gali turėti įtakos ir naujų universaliųjų žmogaus teisių standartų nustatymui⁷.

1. Regioninių ir universaliųjų žmogaus teisių gynimo institucijų bendroji charakteristika

Straipsnio autorės nuomone, prieš nagrinėjant žmogaus teisių proceso trūkumus ir privalumus, yra būtina turėti omenyje regioninių ir universaliųjų sistemų specifika. Mokslininkas Jamesas Crawfordas, lygindamas regioninių ir universaliųjų sistemų santykį, atkreipia dėmesį⁸, kad, priešingai nei regioninėse žmogaus teisių sistemose, kurių žmogaus teisių standartai buvo įtvirtinti viename dokumente, numatančiame tik vieną instituciją ar net keletą susijusių institucijų tos pačios sutarties įgyvendinimui, Jungtinių Tautų sistema yra ypatinga tuo, kad buvo sukurti *specializuoti* komitetai, kurių paskirtis būtų užtikrinti *atskirų specifinių* sutarčių įgyvendinimą. Antrasis sistemų skirtumas pasireiškia valstybių įsipareigojimų vykdymo priežiūra įgyvendinant prisiimtus žmogaus teisių įsipareigojimus. Jungtinių Tautų sistemoje, be įtvirtintos tarpvalstybinių ir individualių skundų teikimo galimybės, komitetams ir valstybėms dialogą palaikyti padeda ir privalomų pranešimų teikimo sistema. Tuo tarpu regioninės sistemos prioritetą suteikė individualių peticijų teikimui, kiek mažesnę reikšmę tarpvalstybiniais skundams ir visiškai ar iš dalies atsisakydamos periodinių pranešimų teikimo galimybių. Trečiasis aspektas, skiriantis regionines ir universaliąją žmogaus teisių sistemas, yra teisminių institucijų sprendimų priėmimo galių skirtumai. Palyginti su regioninėmis sistemomis, konvencinių institucijų sistema šiuo atžvilgiu yra ne tokia palanki individui, kadangi

6 Kaip pavyzdį būtų galima paminėti AŽTT vaidmenį įtvirtinant naujas *ius cogens* normas. AŽTT teisėjas C. Trindade *Caesar* byloje pateikdamas atskirąją nuomonę pabrėžė, kad „Amerikos žmogaus teisių teismo indėlis plečiant *ius cogens* normų sąrašą yra didesnis negu bet kokio kito šiuolaikinio tarptautinio teismo“. Pastaraisiais metais AŽTT aktyviai siekė identifikuoti *ius cogens* normas. Teismas išskyrė kelias pagrindines normas, kurias galima būtų priskirti *ius cogens* kategorijai: vergijos draudimą (*Aloeboetoe* byla, Reparations, Inter-american Court on Human Rights, Series C, No. 15 (1993), § 57), fizinę ir psichologinę kankinimą (*Goiburu* byla, Series C. 153 (2006) §93), prievartinius dingimus (*YATAMA* byla, Series C, No.127 (2005), §184), nusikaltimus žmogiškumui (*Goiburu* byla, Series C. 153 (2006), § 131), privalomumą nubausti kaltus asmenis dėl padarytų nusikaltimų žmogiškumui (*Ximenes-Lops* byla, Series C, No.149 (2006) (žr. atskirąją teisėjo Cancado Trindade nuomonę) § 19-21). AŽTT taip pat svarstė galimybę pripažinti ir kitas normas *ius cogens*, tokias kaip teisė kreiptis į teisingumą vykdančias institucijas dėl visų žmogaus teisių pažeidimų (*Serrano Cruz Sisters* byla (Preliminary Exceptions), Inter-American Court of Human Rights, Series C, No. 118 (2004) (žr. atskirąją teisėjo Cancado Trindade nuomonę), §40), minimalias tarptautinės humanitarinės teisės garantijas (*Plan de Sanchez Massacre* byla, Inter-American Court of Human Rights, Series C, No.105 (2004) (žr. atskirąją teisėjo Cancado Trindade nuomonę), §30) ir kt. (*Caesar* byla, Inter-American Court of Human Rights, Series C, No. 123 (2005) (žr. atskirąją teisėjo Cancado Trindade nuomonę) §92). Plačiau žr. Neuman, G. L., *ibid.*

7 *Ibid.*

8 Crawford, J. The UN Human Rights Treaty System: a System in Crisis? In: Alston, P.; Crawford, J. (eds.). *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 1.

regioninėse sistemose teismai gali priimti privalomus sprendimus, įpareigojančius valstybes išmokėti piniginę kompensaciją. Be minėtų kriterijų, straipsnio autorė išskirtų dar vieną esminį skiriamąjį regioninių ir universaliųjų sistemų bruožą, kuris atskleistų JTO pranašumą. Komitetų praktika ir peticijų priimtinumą kriterijų tyrimo analizė rodo, kad Jungtinių Tautų konvencinės institucijos yra labiau linkusios priimti individų, nukentėjusių nuo žmogaus teisių pažeidimų, pranešimus⁹.

Straipsnio autorė atkreipia dėmesį, kad dauguma mokslininkų, vertindami regionines ir universaliąsias žmogaus teisių gynimo sistemas, dažniausiai pirmenybę teikia Europos žmogaus teisių sistemai, todėl eurocentristinis požiūris į universalią žmogaus teisių sistemą itin skeptiškas, nors toks neturėtų būti. Eurocentristai, lygindami JTO sistemą tik su Europos žmogaus teisių sistema, dažnai tarsi pamiršta faktą, kad pareiškėjai, priklausantys Europos Tarybos sistemai, turi dvi galimybes kreiptis į tarptautines institucijas – EŽTT ir ŽTK (o tam tikrais atvejais į UNESCO, TDO ir kt.), o pvz., Australija¹⁰ ir Okeanija, kaip ir Azijos valstybės, neturi jokios regioninės žmogaus teisių sistemos, besiremiančios regioniniu žmogaus teisių katalogu. Taip pat negalima pamiršti, kad Jungtinių Tautų komitetai lieka vienintele individų kreipimosi galimybe asmenims iš tų regionų, kurie neturi regioninių žmogaus teisių sistemų¹¹. JTO gali tapti vienintele galimybe net ir tiems pareiškėjams, kurie teikia pranešimus prieš ET valstybes nares, tačiau dėl vienu ar kitu priežasčių negalėjo pasinaudoti ET sistemoje teikiamomis žmogaus teisių gynimo galimybėmis. Todėl, mokslininkės Higgins teigimu, individams, kurie nepatenka į ET ar Amerikos žmogaus teisių apsaugos sistemas, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (toliau – TPPTP) yra labai svarbus. Lyginant ŽTK ir Komiteto prieš kankinimus pateiktus statistinius besikreipiančių į komitetus asmenų skaičiaus duomenis, įdomu yra tai, kad itin didelis pareiškėjų skaičius yra ne iš Amerikos, Azijos ar Australijos, o būtent iš Europos (vienas iš didžiausių pareiškėjų skaičius yra iš Baltarusijos, Čekijos, Rusijos, Ispanijos, Prancūzijos, Olandijos)¹², tada eitų Kanada, Australija, Jamaika, Pietų Korėja ir kitos šalys.

Straipsnio autorė daro prielaidą, kad tam tikrais atvejais individai iš ET sistemos taip pat turi daugiau galimybių laimėti bylą ne EŽTT, o ŽTK. Tokią prielaidą pagrindžia ET Parlamentinės Asamblėjos¹³ ir ET Ministrų komiteto¹⁴ atlikta TPPTP ir Europos

-
- 9 Nowak, M.; McArthur, E. *Oxford Commentaries on International Law. The United Nations Convention against Torture: a commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 778.
 - 10 Kadangi Australija neturi regioninės žmogaus teisių sistemos, o TPPTP nuostatos nėra inkorporuotos į Australijos teisinę sistemą, teisėjai, grįsdami savo nuomones dėl žmogaus teisių pažeidimų, dažniausiai daro nuorodas į konstitucinę teisę.
 - 11 Higgins, R. Role of Litigation in Implementing Human Rights [interaktyvus]. *Australian Journal of Human Rights*. 1999, 19 [žiūrėta 2010-11-08]. <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/AJHR/1999/19.html>>.
 - 12 United Nations [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-07-26]. <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/procedure.htm>>.
 - 13 Parliamentary Assembly of Council of Europe, Information Report on the Protection of Human Rights in the United Nations Covenant on Civil and Political Rights and its Optional Protocol and in the European Convention on human rights, 27 April, 1976, Doc. No. 3773.
 - 14 Report of Committee of Experts operating along the Council of Europe's Committee of Ministers „Problems arising from the co-existence of the UN Covenants on Human Rights and the European Convention on Human Rights – Part I: Problems arising from the co-existence of the two systems of control provided Covenant on Civil and Political Rights“, 29 February 1968. Doc. No. CM (68) 39.

žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (toliau – EŽTK) turinių analizė. Mėnėtos tarptautinės institucijos priėjo prie išvados, kad palyginti su EŽTK, kuri saugo 19 skirtingų teisių, TPPTP apėmė 23 skirtingas teises. Be to, ir pats ŽTK atkreipė dėmesį, kad nors abu žmogaus teisių katalogai tam tikrais atvejais apima tas pačias teises, tačiau jų apibrėžimai skiriasi iš esmės. Netgi tų valstybių, kurios ratifikavo EŽTK, patirtis rodo, kad TPPTP yra labai svarbus užtikrinant tokias teises, kurios nepatenka į regionines sutartis, pvz., diskriminacijos draudimas ar mažumų teisių apsauga. Kadangi EŽTK neįtvirtino nuostatų dėl mažumų teisių, jos negali būti skundžiamos EŽTT. ET veiklos ribose, didžiausias dėmesys mažumų teisių apsaugai yra teikiamas Rėminėje konvencijoje dėl mažumų apsaugos, o joje įtvirtintos kai kurios nuostatos yra arba platesnės, arba siauresnės nei įtvirtintos TPPTP 27 straipsnyje. Rėminės konvencijos nuostatos yra siauresnės, kadangi jos kalba tik apie *tautinių* (o ne kalbinių ir religinių) mažumų apsaugą ir taikomos tik tam tikriems asmenims, gyvenantiems tam tikroje teritorijoje. Kita vertus, ET ribose plačiau aiškinama teisė mokytis savo gimtąja kalba¹⁵.

Siekdama kiek įmanoma pagrįsti savo prielaidą dėl nepagrįsto ŽTK ignoravimo teikiant individualias peticijas, straipsnio autorė straipsnyje detalai analizuoja žmogaus teisių gynimo proceso sudedamuosius elementus, tokius kaip žmogaus teisių gynimo proceso atvirumą pareiškėjams, teisinės pagalbos, taikių susitarimų galimybes ir kt. Šių elementų visuma gali ne tik nulemti pareiškėjo pasirinkimą į kurią žmogaus teisių gynimo instituciją kreiptis, bet ir padėti įvertinti žmogaus teisių gynimo procesų efektyvumą, apibrėžiamą kaip procedūros tikslų identifikavimo ir apimties, kiek tiksliai yra pasiekiami, įvertinimo santykį.

Norėdama išnagrinėti tarptautinių žmogaus teisių gynimo proceso trūkumus ir pranašumus, straipsnio autorė pasirėmė mokslininko A. Byneso išskirtais kriterijais-klausimais, atsakymas į kuriuos leidžia spręsti, ar procedūra efektyvi: 1) procedūros atvirumas pareiškėjams (kiek asmenų, turinčių galimybę teikti individualias peticijas, pasinaudoja tokia galimybe, kokios kliūtys – finansavimas, žinių stoka ar pan. – jiems gali užkirsti kelią teikti peticijas), 2) procedūros greitis ir efektyvumas (kaip greitai pateiktas skundas svarstomas), 3) laikinosios priemonės (ar institucija turi teisę prašyti laikinųjų priemonių, ar valstybė paklūsta prašymui), 4) tinkamas procesas (ar kiekviena šalis gali dalyvauti procese, kad būtų priimtas tinkamas sprendimas), 5) sprendimų priėmimo kokybė (ar priimamas sprendimas yra aiškiai išplėtotas priimančios institucijos dėl pažeidimo motyvavimo ir numato tinkamą priemonę, kad valstybė dalyvė galėtų imtis būtinų žingsnių žalai atitaisyti), 6) sprendimų vykdymo praktika (kaip valstybės vykdo sprendimus ir įgyvendina priemones), 7) tolesnis vykdymo užtikrinimas (ar institucija turi efektyvias priemones užtikrinti tolesnį sprendimų vykdymą)¹⁶.

15 Plačiau apie EŽTK ir TPPTP katalogo skirtumus ir problematiką žr. Report of Committee of Experts to the Committee of Ministers of the Council of Europe „Problems arising from the Co-existence of the UN Covenants on Human Rights and European Convention on Human Rights: Differences as regards the Rights Guaranteed, 1 August 1970, Doc. No. H (70) 7.

16 Byrnes, A. An Effective Complaints Procedure in the Context of International Human Rights Law. In: Bayefsky, A. F. (ed.). *The United Nations Human Rights Treaty System in the 21st Century*. The Hague: Kluwer Law International, 2000, p. 143.

2. Tarptautinių žmogaus teisių gynimo institucijų efektyvumo palyginimas

2.1. Žmogaus teisių gynimo proceso atvirumas pareiškėjams

Pirmasis įvardytas kriterijus, straipsnio autorės nuomone, yra sunkiausiai įvertinamas, kadangi vertindami žmogaus teisių institucijų efektyvumą mokslininkai atsižvelgia į dviejų lygių problemas: pirmasis lygmuo būtų būtinų peticijų priimtino reikalavimų įgyvendinimas, o antrasis yra nacionaliniu lygmeniu kylančios problemos, su kurioomis susiduriama ne dėl tarptautinių institucijų nustatytų formalių reikalavimų, bet dėl kliūčių, kylančių valstybių narių jurisdikcijoje.

Dažnai mokslininkai, analizuodami žmogaus teisių gynimo institucijų atvirumą pareiškėjams, remiasi tik pirmojo lygio analize (t. y. peticijų priimtino kriterijų taikymu). Tuo tarpu nacionaliniu lygmeniu kylantys sunkumai įgyvendinant peticijos teisę nėra pakankamai įvertinami. Nacionaliniu lygmeniu peticijos teisės įgyvendinimui poveikį daro tiek žmogaus teisių padėtis šalyje, tiek ir nacionalinio proceso ypatumai, tokie, kaip galimybė nacionaliniu lygmeniu daryti įtaką peticijos pateikimui tarptautinėms žmogaus teisių gynimo institucijoms. Nors statistiniai duomenys leidžia susidaryti nuomonę apie teikiamų peticijų srautus ir valstybes pažeidėjas, tačiau didelis (arba, atvirkščiai, santykinai mažas) teikiamų peticijų skaičius prieš valstybę nebūtinai reiškia, jog valstybė yra žinoma šiurkščių žmogaus teisių pažeidėja (arba ja nėra). Statistiniai duomenys ne visada gali būti objektyvus kriterijus vertinant tarptautinės žmogaus teisių gynimo institucijos veiklos apimtį. Todėl žmogaus teisių gynimo institucijų efektyvumo vertinimas pasitelkiant tik statistinius žmogaus teisių gynimo institucijų pateiktus duomenis neturėtų būti pagrindiniu kriterijumi, pagal kurį būtų sprendžiama apie žmogaus teisių gynimo institucijų populiarumą ir prieinamumą pareiškėjams. Pavyzdžiui, žmogaus teisių gynimo institucijų pateikiami statistiniai duomenys rodo, kad JTO konvencinės institucijos paskelbia priimtinomis daugiau kaip 20 proc. peticijų¹⁷, tuo tarpu peticijų priimtumas EŽTT nesiekia ir 10 proc. Tokius peticijų priimtino skirtumus lemia peticijų priimtino reikalavimai ir jų skirtingas aiškinimas regioninėse ir universaliose žmogaus teisių sistemose.

Apskritai, norint visapusiškai įvertinti žmogaus teisių gynimo institucijų veiklos metodus ir proceso atvirumą pareiškėjams, svarbu turėti omeny, kad sėkmingas bylos pateikimo tarptautinėms žmogaus teisių gynimo institucijoms rezultatas priklauso nuo, pirma, informacijos apie žmogaus teisių gynimą, antra, teisinės pagalbos pareiškėjui gavimo galimybės ir, trečia, valstybės veiksmų pareiškėjų atžvilgiu.

Pirmasis elementas – informacijos prieinamumas potencialiems peticijos pareiškėjams – labiausiai priklauso nuo valstybių nacionalinių institucijų veiksmų, teisėjų ir teisininkų kompetencijos bei žinių ir net pačios visuomenės sąmoningumo. Lietuvos pirmosios instancijos teismų praktika rodo, kad teismai ir advokatai nėra susipažinę

17 2008 m. ŽTK priimtinomis paskelbė 27 proc., Komitetas prieš kankinimą – 84 proc., o KPRD – 60,5 proc. teiktų peticijų.

su kartinėmis tarptautinėmis žmogaus teisių sutartimis ir jų užtikrinimo mechanizmu, todėl jos nėra taikomos baudžiamajame procese. Be to, net ir nežinodami tarptautinio žmogaus teisių gynimo proceso naudos, dauguma teisininkų yra iš anksto neigiamai nusiteikę tarptautinių institucijų atžvilgiu ir mano, kad, pvz., EŽTT yra neefektyvus, o apie galimybę ginti teisės JTO ŽTK žino dar mažiau¹⁸. Todėl visi JTO komitetai, EŽTT, taip pat nevyriausybinės organizacijos (toliau – NVO), siekdami palengvinti pareiškimo rašymo procesą, savo tinklalapiuose, leidiniuose ir lankstinukuose pateikia pagrindinius klausimus, gaires ir pavyzdinę skundo formą¹⁹. Dėl šios priežasties visi JTO komitetai ir regioninės žmogaus teisių institucijos siekia aktyviai populiarinti savo veiklą, priimdamos tiek rėminius dokumentus, tiek ir steigdamos informacijos centrus²⁰.

Antrasis rodiklis, t. y. teisinės pagalbos gavimo klausimas, yra aktualus tiek Lietuvos, tiek kitų valstybių atstovams, nes trūksta teisininkų, kurie būtų išnagrinėjęs šalyje imtąsi atstovauti nukentėjusiajam tarptautiniame procese. Kadangi tokie procesai yra gana brangūs, o pareiškėjai dažnai neturi pakankamai materialinių išteklių, teikdami tarptautines peticijas jie tikisi gauti teisinę pagalbą. Deja, JTO konvencinės institucijos teisinės pagalbos teikimo galimybės nenumato, todėl pareiškėjai, teikiantys peticijas JTO konvencinėms institucijoms, turi užsitikrinti teisinę pagalbą kreipdamiesi į vietinius teisininkus ar NVO, kad teiktų *pro bono* pagalbą, arba tikėtis, kad jų valstybėse yra numatytas teisinės pagalbos teikimas²¹. Toks konvencinių institucijų veiklos trūkumas yra rimta kliūtis pareiškėjams teikti peticijas neturint galimybės gauti teisinę pagalbą. Nepaisant to, kad JTO konvencinėse institucijose procesas grindžiamas susirašinėjimu tarp šalių, o pareiškėjas nėra įpareigotas asmeniškai dalyvauti procese, pranešimo priimtumo sėkmė ir proceso eiga nemažai priklauso nuo tinkamo ir argumentuoto pranešimo turinio parengimo. JTO konvenciniai komitetai nereikalauja laikytis tokios griežtos skundo formos, kokia yra patvirtinta ET žmogaus teisių sistemoje, tačiau pranešimo parengimas reikalauja teisinių žinių. Šiuo požiūriu pareiškėjui daug palankesnė yra ET žmogaus teisių sistema, kuri numato teisinės pagalbos teikimą. ET ribose teisinės pagalbos teikimas yra galimas tik tuo atveju, jei pareiškėjas atitinka dvi esmines sąlygas: pirma, jei teisinės paramos teikimas yra būtinas tinkamam bylos nagrinėjimui ir, antra, jei pareiškėjas neturi pakankamai lėšų užtikrinti tinkamą bylos paruošimą ir procesą. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, jog pareiškėjui teisinė pagalba gali būti teikiama tik labai griežtai nustatytais atvejais ir turi padengti tik racionalias išlaidas. Be to, ET ribose nustatyta griežta skundo forma ir proceso sudėtingumas įgalina pareiškėją naudotis teisinio atstovo paslaugomis, nors pirminėje proceso stadijoje (kaip minėta ankstesnėje dalyje) teisinis atstovavimas nėra privalomas. Nors daugeliu atvejų tokiais nukentėju-

18 H. Mickevičiaus pokalbio su straipsnio autore metu išsakyta mintis.

19 Žr. Jungtinių Tautų tinklalapį [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-13]. <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/question.htm>>.

20 Lietuvoje pareiškėjams būtų prieinamas Europos Tarybos informacijos biuras [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-06-13] <<http://www.etib.lt/?s=naujienos&lang=lt>>.

21 Žr. Bayefsky, A. F. *How To Complain About Human Rights Treaty Violations* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-05-29]. <http://www.bayefsky.com/complain/9_procedures.php>.

siojo atstovais tampa NVO, tačiau praktikoje net ir pačios NVO kartais susiduria su minėtomis atstovavimo problemomis.

Paskutinis aspektas, kuris lemia procedūrų prieinamumą teikti peticijas tarptautinėms žmogaus teisių gynimo institucijoms, yra valstybių daroma įtaka pareiškėjui ir pačiam žmogaus teisių gynimo procesui. Šią įtaką yra labai sunku pagrįsti, kadangi ji priklauso nuo žmogaus teisių padėties kiekvienoje valstybėje, tačiau, teisininkų nuomone, šis aspektas neturėtų būti ignoruojamas. Priklausomai nuo žmogaus teisių padėties valstybėje, peticijos pateikimo tarptautinėms institucijoms skaičiai gali būti koreguojami pačios valstybės, bandančios sudaryti kliūtis peticijų priimtinumui reikalavimo įgyvendinimui. Nors teoriškai žmogaus teisių sutartys nustato išimtis, pateisinančias kai kurių priimtumo reikalavimų nesilaikymą ir numatančias galimą atleidimą nuo jų, tačiau praktika yra kiek sudėtingesnė, nei gali pasirodyti žmogaus teisių nuostatų, įtvirtintų sutartyse, nagrinėjimas.

Apklausti NVO atstovai pažymi, kad valstybių veiksmai stengiantis išvengti bylos nagrinėjimo tarptautiniame procese tobulėja²². Anksčiau dauguma valstybių tiesiog ignoruodavo pranešimą, o dabar valstybės, sužinojusios, kad yra pateiktas pranešimas JTO (beje, tokia pati padėtis yra ir regioninėse, konkrečiau ET, sistemose), jos suvokia savo atskaitingumą tarptautiniu lygmeniu. Siekdamos išvengti viešo bylos nagrinėjimo, valstybės imasi plataus spektro veiksnių, kurie užkirstų kelią tolesnei bylos eigai, pradėdant įrodymų falsifikavimu ir baigiant grasinimais ar net fiziniais veiksmais prieš auką ir jos atstovą. Valstybės puikiai žinodamos priimtumo reikalavimų vaidmenį tarptautiniame procese neretai faktiškai imituoja iš tiesių nevykdomą tyrimo procesą. Be to, neišvengiamai padėtį apsunkina valstybės atstovams prieinama galimybė falsifikuoti gydytojų išvadas, surasti neegzistuojančius liudininkus bei sunaikinti esamus įrodymus.

Todėl pasitaiko atvejų, jog tarptautinės žmogaus teisių gynimo institucijos susidaro klaidingą nuomonę dėl darnaus vidaus teisinės sistemos funkcionavimo. Atsižvelgdami į tokią valstybių praktiką, teisininkai, teikiantys peticijas, neturėtų tikėtis, kad valstybė visais atvejais geranoriškai sutiks bendradarbiauti. Viena iš geriausių tokios praktikos pavyzdžių yra *Saadia Ali* byla²³, kurioje pareiškėja skundė Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą, žiaurų nežmonišką elgesį ar baudimą (toliau – KPK) nuostatų pažeidimą. Pareiškėja teigė, kad nors Tuniso įstatymai teoriškai ir sudaro galimybę tikėtis priemonių, kuriomis būtų kompensuota žmogaus teisių pažeidimu padaryta žala, tačiau praktiškai jomis negalima pasinaudoti. Grįsdama savo skundą, pareiškėja atkreipė dėmesį, kad Tuniso teisinėje sistemoje Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos leidžia nukentėjusiai šaliai savarankiškai inicijuoti kaltinimus. Tačiau tokia galimybė galima tik tais atvejais, jei prokuratūra nutraukia bylą, t. y. jei nėra priimamas sprendimas nutraukti bylą ar ją tęsti, nukentėjusysis negali pradėti kaltinimo procedūros. *Saadia Ali* atveju Tuniso valdžios institucijos atsisakė registruoti skundą, motyvuodamos, kad prokuroras nenutraukė bylos, nes šiuo metu vyksta tyrimas. Atsakydama į šį Tuniso vyriausybės argumentą, nukentėjusioji pasirėmė ŽTK praktika motyvuodama, kad del-

22 B. Wijkströmo, A. L. Svensson-McCarthy, A. Moskalenko pokalbio su straipsnio autore metu išsakytos mintys.

23 *Saadia Ali v. Tunisia*, UN Doc. CAT/C/41/D/291/2006.

simas daugiau nei trejus metus laukiant pirmosios instancijos teismo sprendimo gali būti vertinamas kaip „nepagrįstai ilgas“. Komitetas prieš kankinimą nagrinėdamas bylą nusprendė, kad toks prokuratūros neveikimas suponuoja neįveikiamą kliūtį pasinaudoti teisinėmis procedūromis.

Pasaulinės organizacijos prieš kankinimą (pran. OMCT) teisininkų praktika patvirtina analogišką valstybių elgseną, kai valstybės siekia vilkinti reikalingų dokumentų ir proceso terminus, kad pareiškėjas nespėtų pateikti peticijos tarptautinėms žmogaus teisių gynimo institucijoms. Vertindama tokią situaciją, straipsnio autorė atkreipia dėmesį į JTO žmogaus teisių sistemos poreikį, kai, praleidęs šešių mėnesių kreipimosi terminą į EŽTT, pareiškėjas dar gali tikėtis, kad jo skundas bus priimtinas JTO konvencinėse institucijose.

2.2. Procedūros greitis ir efektyvumas

Žiūrint iš pareiškėjo pozicijų kiekvienas asmuo norėtų, jog jo byla būtų nagrinėjama kiek galima greičiau, tačiau reikalavimas panaudoti vidaus gynybos priemones reiškia, kad nacionalinės procedūros gali užtrukti daugelį metų. Pagaliau pateikus peticiją tarptautinėms institucijoms, tarptautinis žmogaus teisių gynimo procesas gali užtrukti dar ne vienerius metus, o galutinis (net ir palankus pareiškėjui) sprendimas gali ir nublankti prieš visų procedūrų trukmę. Kaip pabrėžia teisininkai praktikai, kad ir kur asmenys kreiptųsi – į universaliąsias ar regionines institucijas, bylos nagrinėjimo terminai yra viena iš pagrindinių ir nerimą keliančių problemų. Paminėtina, kad bylose prieš Rusijos Federaciją dauguma čekėnų kilmės senyvo amžiaus pareiškėjų miršta bylos priėmimo stadijoje, ir nors EŽTT veiklos taisyklių 41 straipsnyje numatytas bylų prioriteto principo taikymas, tokiais atvejais jis nėra plačiai taikomas greičiausiai motyvuojant tuo, kad tam tikrais atvejais bylą gali perimti giminaičiai. Panašių atvejų pasitaiko ir ŽTK praktikoje, pvz., *Kleckovski v. Lithuania* bylos atvejis: pranešimą pateikęs pareiškėjas jau yra miręs, o Komitetas tik 2009 m. pateikė išvadą dėl pranešimo priimtimumo.

Žinoma, bylos nagrinėjimo trukmė priklauso ir nuo bylos sudėtingumo, medžiagos ir kaip dažnai susitinka institucijų ekspertai (pvz., kvaziteisminių institucijų atveju, kai skundas nėra teikiamas nuolat veikiančiai institucijai), taip pat kiek laiko institucija duoda šalims parengti atsakymus. Nors, palyginti su EŽTT, peticijų nagrinėjimas ŽTK yra trumpesnis (pats trumpiausias terminas buvo 4 mėnesiai), tačiau procesas gali tęstis gana ilgai ir trukti apie 6 metus. Todėl panašu, kad abi sistemos susiduria su vienodomis problemomis.

Situaciją EŽTT labai taikliai apibūdina EŽTT teisėja dr. Danutė Jočienė: „[...] dažnai juokaujama, kad jei peticijų skaičiai augs tokiais tempais, Teismas gali „pasilaidoti“ po bylomis“²⁴. EŽTT ekspertai tokią padėtį išimtinai sieja su teikiamų peticijų skaičiaus išaugimu prie EŽTK prisijungus naujoms valstybėms. Dėl šios priežasties ŽTK, kuriam, palyginti su EŽTT, pateikiama mažiau individualių peticijų, gali greičiau priimti sprendimą nei EŽTT.

24 Jočienė, D. *Europos Žmogaus Teisių Teismo nauja reforma: būtinybė, idėjos bei perspektyvos* [interaktyvus]. Teisingumo ministerijos tinklalapis [žiūrėta 2010-11-22]. <http://www.tm.lt/default.aspx?item=stras_publ>.

Šiuo metu pastebima, kad peticijų nagrinėjimo procesas kvaziteisminėse žmogaus teisių gynimo institucijose ilgėja. Toks delsimas atsiranda dėl nenuolatinės komitetų veiklos. Mokslininkės A. Bayefsky nuomone, tokia per ilga peticijų nagrinėjimo trukmė susidaro ir dėl to, kad vyriausybės pranešimo nagrinėjimo metu dažnai neatsižvelgia į pozicijos pateikimo terminus arba valstybėms nėra nustatomi laiko terminai. Taip pat, valstybėms prašant pratęsti terminus, pranešimo teikėjai dažnai nėra informuojami apie tokius prašymus ir neturi galimybės jiems prieštarauti. Tačiau blogiausia yra tai, kad valstybės, vengdamos Komiteto sprendimų priėmimo, dažnai vilkina išsamios informacijos pateikimą ir prašo Komiteto suteikti jiems daugiau laiko, ir tokie prašymai dažnai yra tenkinami²⁵. OMCT teisininko B. Wijkströmo teigimu, valstybės neretai teigia, kad komitetai joms duoda per mažai laiko atsakyti į komitetų paklausimus arba įvykdyti priimtas išvadas, todėl pastaraisiais metais ŽTK pailgino tiek valstybių atsakymų pateikimo, tiek sprendimo vykdymo terminą (nuo 90 iki 180 dienų).

Būtina paminėti, jog JTO žmogaus teisių gynimo institucijos, palyginti su ET bylų nagrinėjimo terminais, bylas svarsto trumpiau nei EŽTT. Tokią išvadą leidžia padaryti analogiškų bylų, nagrinėtų ET ir JTO kvaziteisminiuose komitetuose, palyginimas, pvz., EŽTT byla dėl prievartinių dingimų (*Bazorkina v. Russia*²⁶) išnagrinėjo per ketverius metus, tuo tarpu ŽTK galutinės išvadas *Edriss El Hassy v. The Libyan Arab Jamahiriya*²⁷ byloje pateikė per dvejus metus nuo bylos pripažinimo priimtina. Net ir taikydamas bylai prioritetą remdamasis EŽTK 3 straipsnio pažeidimu *Saadi v. Italy*²⁸ bylos nagrinėjimo metu, EŽTT galutinį sprendimą pateikė per dvejus metus, o analogišką *Alzary v. Sweden*²⁹ byla tuo pačiu metu svarstęs ŽTK išvadas pateikė per metus.

Tačiau kad ir kiek trumpesnis bebūtų peticijų nagrinėjimo terminas kvaziteisminėse institucijose, pati procedūrų trukmė ne tik turi įtakos procedūros efektyvumui, bet ir apskritai gali kelti pavojų individualios peticijos teisės įgyvendinimui. Šiame kontekste negalima nepaminėti vieno itin svarbaus Jungtinių Tautų žmogaus teisių sistemą šokiravusio fakto, kuris galėjo turėti labai skaudžių pasekmių Jungtinių Tautų individualių peticijų sistemai, jei valstybės nuspręstų pasekti analogišku pavyzdžiu³⁰.

1997 m. Jamaika tapo pirmąja valstybe, denonsavusia TPPTP PP ir atšaukusia galimybę svarstyti individualias peticijas ŽTK. Šis faktas buvo itin reikšmingas žmogaus teisių sistemai, kadangi būtent išvadose prieš Jamaiką ŽTK suformulavo daugelį esminių savo principų asmens laisvės ir saugumo srityje, nuroydamas įvairius žmogaus teisių pažeidimus, kurių pažeidimo nepripažino nacionaliniai teismai, pvz., asmenys Jamaikoje galėjo būti nuteisti mirties bausme neturėdami advokato arba galėdami su juo pasikonsultuoti vos kelias minutes iki teismo posėdžio, neturėdami rašytinio nuos-

25 Bayefsky, A. F. *The UN Human Rights Treaty System: Universality at the Crossroads*. The Hague: Kluwer Law International, 2001, p. 24.

26 *Bazorkina v. Russia*, no. 69481/01, ECHR-2006.

27 *Edriss El Hassy v. The Libyan Arab Jamahiriya*, no. CCPR/C/91/D/1422/2005.

28 *Saadi v. Italy* [GC], no. 37201/06, ECHR-2008.

29 *Mohammed Alzary v. Sweden*, UN Doc. CCPR/C/88/D/1416/2005.

30 Kad ir kaip buvo baimintasi tolesnių denonsavimo pasekmių, visgi, 2000 m. Jamaikos pavyzdžiu pasekė Trinidadas ir Tobagas.

prendžio ir negalėdami jo apskusti. Reikia paminėti, kad Jamaika buvo viena iš pagrindinių valstybių, prieš kurią buvo teikiamas itin didelis pareiškimų skaičius. Šiose peticijose buvo skundžiami „mirties koridoriaus“ atvejai. Būtent sprendimuose prieš Jamaiką ŽTK plėtojo savo praktiką „mirties koridoriaus“ bylose. Tačiau paradoksalu tai, kad Jamaika nusprendė denonsuoti individualios peticijos teisę ne dėl prieš ją teikiamo didelio peticijų skaičiaus, o dėl nacionalinės teisės ir ŽTK skirtingo požiūrio į „mirties koridoriaus“ fenomeną. Visose „mirties koridoriaus“ bylose prieš Jamaiką ŽTK konstatuodavo, jog uždelstos teisminės procedūros *per se* nesuponuoja žiauraus, nežmoniško ir žeminančio elgesio, tačiau taip ilgai uždelstas bausmės įvykdymas suponuotų minėtą pažeidimą. Du Jamaikos nuteistieji, įvykdę žmogžudystę ir nuteisti mirties bausme 1979 m. mirties koridoriuje, laukė 14 metų, per kuriuos jie pateikė keletą apeliacijų, tarp jų ir ŽTK bei Amerikos žmogaus teisių komisijai³¹. Galutinė nacionalinė apeliacinė instancija – Slaptoji valstybės taryba – gavo konstituciniais pagrindais grindžiamą apeliaciją tik 1993 m., kai ieškovai ginčijo, kad toks ilgas mirties bausmės įvykdymo delsimas turėtų būti vertinamas kaip nežmoniškas elgesys, kuris suponuoja Jamaikos konstitucijos pažeidimą. Pripažindama apeliaciją priimtina, Valstybės slaptoji taryba nusprendė, kad „įvykdyti mirties bausmę po to, kai asmenys taip ilgai [...] agonijoje pralaukė mirties bausmės vykdymo pagal Konstitucijos nuostatas, turi būti vertinamas kaip nežmoniška bausmė, todėl nutarė, kad delsimas daugiau kaip penkerius metus įvykdyti mirties bausmę būtų nekonstitucinis. Toks sprendimas buvo labai nepalankus vyriausybei, kuri turėjo įvykdyti sprendimą per Slaptosios tarybos nustatytą penkerių metų terminą. Per tuos metus pareiškėjai dar turėjo suspėti pateikti peticijas ir tarptautinėms žmogaus teisių gynimo institucijoms. Tačiau nustatytas penkerių metų terminas tapo neįmanoma kliūtimi įgyvendinti peticijos teisę dėl pernelyg ilgai užsitęsiančių tarptautinių procesų, kadangi bylos svarstymo trukmė ŽTK priklauso pirmiausia nuo to, kiek laiko ŽTK duoda šalims pateikti savo pozicijas ir kaip greitai jos sureaguos į Komiteto prašymą. Kadangi Komiteto posėdžiai rengiami tik tris kartus per metus, o darbo grupė susitinka tik savaitei prieš kiekvieną Komiteto sesiją, sprendimai dėl priimtimumo yra priimami nuo šešių mėnesių (itin retais atvejais), tačiau dažniausiai nuo dvejų iki trejų metų po pranešimų pateikimo. Procedūra iki sprendimo priėmimo iš esmės trunka nuo dvejų iki trejų metų, tačiau tam tikrais atvejais bylos užtruks ilgiau nei penkerius metus³², tokiu atveju uždelstas mirties bausmės įvykdymas remiantis *Pratt and Morgan* priimtu sprendimu laikomas prieštaraujančiu Konstitucijai ir tapo viena iš priežasčių, nulėmusių vyriausybės sprendimą denonsuoti dokumentą, pripažįstantį ŽTK kompetenciją priimti ir nagrinėti individualias peticijas³³.

Todėl apibendrinant minėtą problemą galima teigti, kad ET ribose bene didžiausia kliūtis pareiškėjams būtų ilgi nagrinėjimo terminai, galimos didesnės procesinės išlai-

31 *Pratt and Morgan v. Attorney-General of Jamaica (Pratt and Morgan v. Attorney-General of Jamaica, Privy Council Appeal No. 10 of 1993).*

32 Nowak, M. U.N. *Covenant on Civil and Political Rights CCPR Commentary*. Kehl, Strasbourg, Arlington: N. P. Engel Publisher, 2005, p. 868.

33 Plačiau žr. Schiffrin, N. *Jamaica Withdraws the Right of Individual Petition under the International Covenant on Civil and Political Rights. The American Journal of International Law*. 1998, 92(3).

dos ir tikimybė, kad Teismas nuspręs apsiriboti pažeidimo pripažinimu kaip *ipso facto* kompensacija. Teigiamas regioninių sistemų aspektas yra žodinių procesų galimybė, ji nenumatyta JT sistemoje. Tačiau reikia turėti omenyje, kad dalyvavimas žodiniuose procesuose gali būti ilgas ir brangus dėl galimų kelionės išlaidų, kurių galima būtų išvengti JTO sistemoje, kurioje procedūra yra rašytinė ir būtų kur kas prieinamesnė ir sutaupanti laiko³⁴. Nagrinėjimo terminai, atsirandantys dėl didžiulio bylų skaičiaus teikiamo EŽTT, yra viena iš priežasčių, kodėl Teismas yra nepajėgus greitai išnagrinėti bylų ir priimti sprendimus dėl priimtinumų ir iš esmės. Vidutiniškai byla EŽTT nagrinėjama apie 2–5 metus iki galutinio sprendimo priėmimo, tačiau tikėtina, kad naujoji EŽTT reforma palengvins Teismo krūvį ir pagreitins bylų nagrinėjimą.

Todėl individui, siekiančiam kuo greičiau kreiptis į tarptautinę instituciją ir norinčiam, kad jo byla būtų išnagrinėta kiek galima greičiau, nors ir išlieka svarbios šios abi alternatyvos, vis dėlto JTO komitetai sprendimus priima kiek greičiau nei EŽTK.

2.3. Laikinių priemonių taikymo galimybė ir praktika

Siekiant užkirsti kelią „nepataisomos žalos“ atsiradimui, žmogaus teisių gynimo institucijoms buvo suteikta kompetencija valstybių prašyti taikyti laikinąsias priemones. EŽTT ši galimybė yra įtvirtinta EŽTT veiklos taisyklių 39 taisyklėje. Laikinosios priemonės dažniausiai yra suteikiamos asmenų išsiuntimo ir ekstradicijos bylose, kadangi dėl šių valstybės veiksmų kyla tiesioginė grėsmė, jog bus pažeisti EŽTK 2 ir 3 straipsniai. Remiantis Teismo nustatyta jurisprudencija valstybės dalyvės privalo taikyti laikinąsias priemones, kurių pažeidimas užtrauks valstybės atsakomybę remiantis 34 straipsniu.³⁵

Nors paties Teismo teigimu valstybių nepaklusimo Teismo prašymui taikyti laikinąsias priemones atvejai yra labai reti³⁶, EŽTT susidūrė su Turkijos pasipriešinimu taikyti laikinąsias priemones. Vienas žymiausių tokio pasipriešinimo pavyzdžių būtų *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* byla, kurioje Turkija nepakluso Teismo laikinųjų priemonių prašymui ir išsiuntė pareiškėjus į Uzbekiją, kurioje jie buvo nuteisti laisvės atėmimo bausme. EŽTT, reaguodamas į Turkijos veiksmus priėmus sprendimą, teigė, kad „Konvencijos 34 straipsnis įpareigoja valstybes susilaikyti nuo veiksmų, užkertančių kelią individui pasinaudoti peticijos teise. Valstybės dalyvės nesugebėjimas užtikrinti laikinųjų priemonių taikymą yra vertinamas kaip užkertantis kelią Teismui efektyviai išnagrinėti bylą ir trukdymas pareiškėjui pasinaudoti individualios peticijos teise, ir todėl laikomas 34 straipsnio pažeidimu.“³⁷

34 Viljoen, F.; Odinkalu, C. The prohibition of torture and ill-treatment in the African human rights system. In: Wijkström, B. (ed.). *A Handbook for Victims and their Advocates*. Geneva: OMCT Handbook Series, Volume 3, 2006, p. 62–63.

35 Erdal, U.; Bakirci, H. *Article 3 of the European Convention on Human Rights: A Practitioner's Handbook*. In: Wijkström, B. Geneva: OMCT Handbook Series, 2006, Volume 1, p. 145.

36 *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], § 105, Nos. 46827/99 ir 46951/99, ECHR 2005. Taip pat žr. Erdal, U.; Bakirci, H. *Article 3 of the European Convention on Human Rights: A Practitioner's Handbook*. Wijkström B. Geneva: OMCT Handbook Series, Volume 1, 2006.

37 *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], § 128, Nos. 46827/99 ir 46951/99, ECHR 2005.

JTO konvencinės institucijos (ŽTK, Komitetas prieš kankinimą ir Komitetas prieš rasinę diskriminaciją) taip pat turi kompetenciją prašyti valstybių taikyti laikinąsias priemones, į kurių prašymą taikyti laikinąsias priemones dauguma valstybių atsižvelgia. Tačiau pasitaiko atvejų, kad valstybės nėra linkusios paklusti komitetų prašymams. Valstybės nėra aiškiai sutarčių tekste įtvirtintomis normomis įpareigosios laikytis laikinųjų priemonių, todėl geros valios išpareigojimai išplaukia iš Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės. Kadangi valstybės ne visada rodo gerą valią, komiteto prašymo vykdymas yra silpnoji ŽTK (kaip ir kitų JTO komitetų) pusė.

Bene geriausiai valstybių praktiką tenkinant ŽTK prašymus taikyti laikinąsias priemones ir paties ŽTK veiklos efektyvumą atspindi *Staselovich and Lyashkevich v. Belarus* byla³⁸. 1998 m. lapkričio mėn. pareiškėja kreipėsi į ŽTK dėl TPPTP 6 ir 14 straipsnių, kurių pagrindu pareiškėjos sūnus (taip pat pareiškėjas) buvo nuteistas mirties bausme, pažeidimo. ŽTK atsakydamas į pranešimą 1999 m. spalio mėn. Baltarusijos paprašė taikyti laikinąsias priemones. Tačiau laikinųjų priemonių prašymo metu pareiškėjui 1999 m. kovo mėn. jau buvo įvykdyta mirties bausmė, nors pranešimo teikimo metu nuteistasis nebuvo informuotas apie būsimosios egzekucijos vietą ir tikslų laiką. Komitetas šioje byloje priimdamas išvadas sukritikavo Baltarusijos praktiką nepranešti pareiškėjai apie mirties bausmės įvykdymo konkrečią datą ir jos sūnaus tikslią palaikų laidojimo vietą ir pabrėžė, kad toks elgesys yra nežmoniškas³⁹.

Minėti pavyzdžiai ir ŽTK naujojo bendrojo komentaro nuostatos rodo, kad Komitetas nėra patenkintas valstybių praktika taikyti laikinąsias priemones, kol byla bus išnagrinėta, nors, reikia pažymėti, jog apskritai valstybių vykdomų laikinųjų priemonių prašymų skaičius yra gana didelis, palyginti su komitetų priimtų išvadų vykdymo skaičiumi⁴⁰.

2.4. Žmogaus teisių gynimo proceso bruožai

Žmogaus teisių gynimo procesas JTO ir ET žmogaus teisių sistemoje pasižymi dviem pagrindiniais skirtumais – proceso forma ir jo viešumu. Šie du skirtumai gali būti labai svarbūs tinkamo teismo proceso užtikrinimui. JTO žmogaus teisių institucijos pasižymi išimtinai rašytinio proceso taikymu. Nors Komiteto prieš kankinimą veiklos taisyklės suteikia galimybę pateikti įrodymus žodžiu, to niekada nenutiko praktikoje⁴¹. Todėl dėl klausimų, kurie gali būti išspręsti pakankamai greitai, procesas užtrunka dėl tarp šalių ir Komiteto vykstančio susirašinėjimo.

Regioninės žmogaus teisių sistemos suformavo kitokią žmogaus teisių gynimo proceso praktiką. EŽTT turėdamas abu procesus – žodinius ir rašytinius – iš pirmo žvilgsnio yra labiau palankus pareiškėjui, kadangi ET sistemoje nėra taip JTO ribose kritikuojamo konfidencialumo reikalavimo, kuris yra suprantamas kaip tinkamo žmogaus

38 *Staselovich and Lyashkevich v. Belarus*, CCPR/C/77/D/887/1999.

39 Žr. *Staneslovich and Lyashkevich v. Belarus*, CCPR/C/77/D/887/1999. T. p. žr. Joseph, S.; Mitchell, K.; Gyorki, L.; Beninger–Budell, C., *supra* note 1, p. 100 *et seq.*

40 Joseph, S.; Mitchell, K.; Gyorki, L.; Beninger–Budell, C., *ibid.*, p. 102.

41 *Ibid.*, p. 76.

teisių proceso trūkumas. Kita vertus, ET sistema (kaip ir kitos regioninės žmogaus teisių sistemos) balansuoja tarp viešų ir uždarų posėdžių poreikio, o JTO žmogaus teisių sistemos kritiką pageidaujama žodinių procesų ypatybė ET žmogaus teisių sistemoje nėra laikoma jos ypatingu pranašumu. Bylos svarstymo iš esmės stadijoje žodinis posėdis ET sistemoje užtrunka gana ilgai, o sprendimo surašymas po žodinio posėdžio gali užtrukti iki kelių mėnesių ar net pusės metų. Neskaitant išimtinių bylų, žodinis procesas užtrunka apie porą metų. Deja, kai kuriose bylose toks ilgas laiko terminas yra neišvengiamas ir yra būtinas, jei yra sudėtinga nustatyti bylos faktus ar bandoma susitarti dėl taikaus susitarimo. Kadangi nuo bylos pripažinimo priimtina iki jos nagrinėjimo iš esmės praeina nemažai laiko, EŽTT siekia sutrumpinti bylos nagrinėjimo procedūrą. Tam tikslui buvo pakeistos EŽTT veiklos taisyklės, panaikinant bendro pobūdžio nuostatą, jog EŽTT bus naudojamas žodinis procesas. Vietoj šios nuostatos buvo priimta 59 (3) taisyklė, numatanti, kad atitinkamais atvejais kolegijos pirmininkas skiria raštišką arba žodinę procedūrą. Todėl galima drąsiai teigti, kad dabartinėje EŽTT praktikoje žodinius posėdžius linkstama rengti tik retais bylų nagrinėjimo atvejais⁴².

2.5. Priimtų sprendimų kokybė

Kadangi pagal savo kompetenciją komitetai gali priimti tik *išvadas* (angl. *views*), absoliuti kritikų dauguma kaltina Jungtinių Tautų sistemą dėl jos menko vaidmens priimant privalomus sprendimus šalių atžvilgiu ir kritikuoja jos nepajėgumą užtikrinti sprendimų vykdymą. Tokia kritika išsakoma dėl JTO komitetų veiklos taisyklių teisinio reglamentavimo trūkumų, t. y. kokių konkrečiai sprendimo vykdymo priemonių valstybės turėtų imtis (pvz., sumokėti kompensaciją ar paleisti kalinį). Nesant aiškios *išvadų* teisinės galios valstybės ignoruoja sprendimus. Kritikai teigia, kad Jungtinių Tautų institucijų vaidmenį silpnina jų išvadų neprivalomas pobūdis⁴³. O susidaręs skirtumas tarp JTO konvencinių institucijų išvadų ir regioninių teismų sprendimų yra tas, jog priešingai nei teismų sprendimai, komitetų priimamos išvados yra rekomendacinio pobūdžio, o tai sudaro valstybėms prielaidas kvestionuoti išvadų teisinę galią, jei priimtas sprendimas joms nėra palankus⁴⁴.

Iki šio laiko net ir pats ŽTK buvo atsargus aiškindamas savo išvadų privalomumą ir balansavo tarp savo galios stiprinimo ir siekimo nesuerzinti valstybių. Ankstesnysis ŽTK bendrasis komentaras, deja, nebuvo labai aiškus ir preciziškas aiškinant Komiteto galias, todėl buvo tikimasi, kad naujausias komentaras galiausiai sudės galutinius taškus dėl Komiteto vaidmens ir jo išvadų. 2008 m. lapkričio 5 d. ŽTK priėmė Bendrąjį

42 Van Dijk, P.; Van Hoof, F.; Van Rijn, A.; Zwaak, L. (eds.). *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 4th edition. Antwerpen, Oxford: Intersentia, 2006, p. 167 *et seq.*

43 Plačiau žr. šiuo klausimu vystančias diskusijas Scheinin, M. The Human Rights Committee's Pronouncements on the Right to an Effective Remedy. In: Ando, N. (ed.). *An illustration of the Legal Nature of the Committee's work under the Optional Protocol, Towards Implementing Universal Human Rights*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004.

44 Nowak, M.; McArthur, E. *Oxford Commentaries on International Law. The United Nations Convention against Torture: a commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 777.

komentarą nr. 33⁴⁵, kuriame buvo iš naujo peržiūrėtas ŽTK vaidmuo svarstant individualias peticijas.

Visų pirma Komitetas grįžo prie terminų aiškinimo ir teigė, kad nors TPPTP PP nepateikia jokio termino, ŽTK vartoja „*autoriaus*“ apibrėžimą, kuris reiškia TPPTP PP besiremiantį individą, pateikusi pranešimą ŽTK. Naujasis komentaras pabrėžė karčią komiteto patirtį, kai valstybės ne visada gerbia savo priištus įsipareigojimus neatsakydamos į pateiktą pranešimą ar atsakydamos neišsamiai, taip dėl savo veiksmų patekdamos į prastesnę padėtį, kadangi Komitetas (kaip buvo minėta anksčiau) tokiu atveju yra priverstas svarstyti pranešimą neturėdamas visos informacijos. Tokiomis aplinkybėmis Komitetas gali padaryti išvadą, kad pranešime pateikti kaltinimai yra teisingi, jei tik pasirodys, kad visos skundžiamos aplinkybės yra pagrįstos. Straipsnio autorės nuomone, šiuo paragrafu ŽTK aiškiai įtvirtino savo ankstesnę praktiką, kurios laikėsi jau ilgą laiką, vertindamas pateiktus įrodymus ir savo praktikoje permesdamas įrodinėjimo našta valstybei, o tuo atveju, jei valstybė buvo nebyli, remdamasis būtent anksčiau minėtais pagrindais priimdavo sprendimą pareiškėjo naudai⁴⁶.

Lygindama regioninių ir universalių žmogaus teisių institucijų priimtus sprendimus, straipsnio autorė pastebi ir šių institucijų sprendimų (išvadų) motyvuojamosios dalies formulavimo skirtumus. Nors tai taikoma ne visiems komitetams, tačiau dauguma JTO komitetų yra dažnai kritikuojami ir dėl menko išvadų pagrindimo, pvz., Komiteto prieš kankinimą sprendimų motyvuojamoji dalis yra kur kas geriau išplėtotą nei ŽTK. Tokią besiskiriančią JTO komitetų praktiką rengiant baigiamąsias išvadas galima pateisinti skirtinga komitetų narių, besivadovaujančių skirtingomis teisinėmis tradicijomis, patirtimi bei skirtingu požiūriu į tuos pačius pažeidimus. EŽTT ir JTO komitetų jurisprudencijos palyginimas atskleidžia, kad regioninės ir universaliosios žmogaus teisių gynimo institucijos nagrinėdamos analogiškas bylas (pvz., prievartiniai dingimai ir kankinimų draudimas) akcentuoja skirtingus bylos aspektus.

EŽTT, nagrinėdamas bylą *Bazorkina v. Russia*⁴⁷ prievartinių dingimų ir teisės į gyvybę pažeidimo kontekste, akcentavo valstybės pareigą užtikrinti sulaukytų asmenų saugumą ir atsakomybę už juos bei pripažino absoliutų kankinimų draudimą, o ŽTK pripažino pažeidimą pabrėždamas kitus, jo manymu, svarbius *Edriss El Hassy v. The Libyan Arab Jamahiriya*⁴⁸ bylos momentus. Šioje byloje apsiribodamas kuklia, palyginti su EŽTT, argumentacija, ŽTK pripažino, jog kalinama vienutėje ir negalėdama susisiekti su išoriniu pasauliu auka neabejotinai patyrė kančią. ŽTK, pasiremdamas Bendrojo komentaro nr. 20 nuostatomis, kuriame jis rekomenduoja valstybes nares priimti nuostatas, uždraudžiančias atskirti asmenis nuo išorinio pasaulio, pripažino 7 straipsnio pažeidimą. Įdomu ir tai, kad ŽTK nagrinėdamas bylą pasirėmė TBT statute pateikta

45 Human Rights Committee, Ninty-fourth seesion. General Comment No 33. The Obligations of States Parties under the Optional Protocol to the International Civil and Political Rights, CCPR/C/GC/33, 5 November 2008.

46 *Ibid.*, § 10.

47 *Bazorkina v. Russia*, no. 69481/01, ECHR-2006.

48 *Edriss El Hassy v. The Libyan Arab Jamahiriya*, UN Doc. CCPR/C/91/D/1422/2005.

prievartinių dingimų sąvoka, kuri įvardija prievartinių dingimų kvalifikavimo kriterijus⁴⁹. Tuo tarpu EŽTT analogiškoje byloje net nesiekė apibrėžti prievartinių dingimų.

Kitas pavyzdys būtų *Alzary v. Sweden* ir *Saadi v. Italy* bylos, kuriose buvo skundžiamas kankinimų draudimas. Šias bylas EŽTT ir ŽTK nagrinėjo beveik tuo pačiu metu. Vis dėlto žmogaus teisių gynimo institucijų priimti sprendimai buvo labai skirtingi. Abiejose bylose pareiškėjai skundė išsiuntimą ir kankinimų grėsmę juos grąžinus, taip pat buvo analizuojamas diplomatinių garantijų, kurias teikė asmenį išduodančių valybių prašymu priimančiosios asmenį valstybės, turinys.

EŽTT byloje *Saadi v. Italy*⁵⁰ nagrinėjant neišdavimo klausimą taip pat buvo nagrinėjamas ir diplomatinių garantijų suteikimo faktas. Nagrinėdamas bylos faktus, EŽTT atkreipė dėmesį, jog Italijos vidaus reikalų ministras, įsakydamas pareiškėją deportuoti į Tunisą, taikė nacionalinės teisės aktą (dėl skubių priemonių, skirtų kovoti su tarptautiniu terorizmu, kurio pagrindu vėliau buvo priimtas įstatymas). Siekdama užkirsti kelią galimam pareiškėjo kankinimui Tunise, Italijos ambasada Tunise nusiuntė žodinę notą, kurioje buvo prašoma diplomatinių garantijų, jog tuo atveju, jei asmuo bus deportuotas, jis nebus kankinamas ar kitaip žiauriai ir nežmoniškai su juo nebus elgiamasi remiantis EŽTK 3 straipsniu, jis nenukentės dėl neteisingo elgesio ar jo atžvilgiu nebus atsisakyta vadovautis teisingumo principais. Apsikeitus notomis, Tunisas žodine nota patikino, kad bus taikoma Tuniso teisė ir užtikrinta teisė į teisingą teismą. Vis dėlto pareiškėjas išdavimą Tunisui skundė remdamasis EŽTT 3 straipsnio pažeidimu ir teigė, kad išsiųstam jam gresia kankinimas.

EŽTT, pasitelkęs dvišales Tuniso ir Italijos sutartis, taip pat JTO konvenciją dėl pabėgėlių statuso, ET Ministrų Tarybos gaires bei *Amnesty International*, Raudonojo Kryžiaus, *Human Rights Watch* ir JAV Valstybės departamento pranešimus apie žmogaus teisių padėtį Tunise, akcentavo valstybių atsakomybę išsiuntimo bylose. Teismas pabrėžė, kad nors valstybės dalyvės turi teisę kontroliuoti užsieniečių atvykimą, apsigyvenimą ir išsiuntimą, asmenų išsiuntimo bylose, kai kyla EŽTK 3 straipsnio pažeidimo pavojus, valstybei kyla pareiga nedeportuoti asmens į šalį, kurioje jam kyla kankinimų grėsmė.

EŽTT pabrėždamas 3 straipsnio absoliutų pobūdį akcentavo, jog jis nenumato jokios galimybės nukrypti nuo jo taikymo. Teismas pabrėžė, jog nagrinėdamas kankinimo bylas jis dažnai kreipia dėmesį į nepriklausomų šaltinių teikiamą informaciją šalyje. Tačiau tuo pat metu Teismas paminėjo, kad blogo elgesio su pareiškėju tikimybė nesudaro prielaidos atsirasti trečio straipsnio pažeidimui. Iš naujo apibrėždamas kankinimą ir nežmonišką ar žeminantį elgesį teismas akcentavo, jog blogas elgesys turi atitikti minimalų sunkumo lygį ir tai priklauso nuo bylos aplinkybių, o žiaurumo lygis yra są-

49 Pasiremdamas TBT statute įtvirtinta sąvoka, pagal kurią prievartiniai dingimai reiškia asmenų suėmimą, sulaikymą ar pagrobimą esant valstybės ar politinės organizacijos įgaliojimui, paramai ar sutikimui, taip pat atsisakant pripažinti laisvės netekimo faktą arba suteikti informaciją apie asmenų likimą ar detales apie jų buvimą, turint ketinimą jiems netaikyti įstatymo teikiamos apsaugos ilgai trunkančiam laikui, ŽTK pripažino, kad bet koks veiksmas, kuris lemia tokį dingimą, pažeidžia „daugelį teisių, įtvirtintų TPPTP“, tarp jų ir tas, kurios yra įtvirtintos 9,7,10, 6 straipsniuose.

50 *Saadi v. Italy* [GC], no 37201/06, ECHR-2008.

lygiškas ir priklauso nuo fizinio ir psichinio poveikio, o kai kuriose bylose ir nuo lyties, trukmės, amžiaus ir aukos sveikatos. Teismas pažymėjo, kad apsauga nuo kankinimo pagal 3 straipsnį yra absoliuti ir numato pareigą neišduoti ar neišsiųsti asmens, kuris priimančioje šalyje pagrįstai rizikuoja būti kankinamas.

Pripažindamas 3 straipsnio pažeidimą EŽTT teigė, kad nors Italijos ambasada paprašė Tuniso valdžios suteikti diplomatinės garantijas, jos nebuvo suteiktos. Vertindamas Tuniso valdžios patikinimą, jog Tuniso įstatymai garantuoja kalinių teises, o šalis yra prisijungusi prie susijusių tarptautinių konvencijų ir sutarčių, EŽTT teigė, kad nacionalinių įstatymų egzistavimas ir prisijungimas prie tarptautinių sutarčių nėra pakankamas pagrindas užtikrinti deramą apsaugą nuo blogo elgesio, ypač kai nepriklausomi šaltiniai teigia, jog valdžios toleruojama praktika visiškai prieštarauja konvencijos principams.

ŽTK nagrinėdamas *Alzary v. Sweden*⁵¹ bylą, *mutatis mutandis* analogiškus faktus vertino visiškai kitaip. Kvalifikuodamas 7 straipsnio pažeidimą ŽTK priešingai nei EŽTT neišplėtojo žiauraus, nežmoniško elgesio ar kankinimo sąvokų, tačiau pažymėjo, kad valstybė išsiųsdama pareiškėją pati buvo įvertinusi galimą blogo elgesio riziką ir neišsiųsdama jo būtų atitikusi keliamas pareigas pagal tarptautines žmogaus teisių konvencijas. ŽTK kritikuodamas diplomatinę garantijų prašymą atkreipė dėmesį, kad garantijos nenustato jokio jų įgyvendinimo priežiūros mechanizmo, o patys susitarimai sudaryti už garantijų ribų nebūtų laikomi tinkamai užtikrinantys įgyvendinimą. Įvertindamas ir kitas bylos aplinkybes ŽTK pažymėjo, kad valstybė dalyvė neparodė, jog šioje byloje diplomatinės garantijos buvo efektyvios ir galinčios eliminuoti riziką, kylančią pagal 7 straipsnio įtvirtintus kriterijus.

Nagrinėdamas bylos aplinkybes ir oficialių valstybės pareigūnų dalyvavimo pareiškėjo perdavime kitai valstybei klausimą, ŽTK teigė, kad viršijantis įprastus reikalavimus jėgos panaudojimas buvo bereikalingas ir patenka į 7 straipsnio pažeidimo lauką. ŽTK pripažino, jog valstybei dalyvei tenka atsakomybė ir už užsienio pareigūnų veiksmus, jei tokie veiksmai yra atliekami su valstybės sutikimu. Todėl pareiškėjo išsiuntimas yra laikomas 7 straipsnio pažeidimu.

Apibendrinant abiejų tarptautinių žmogaus teisių gynimo institucijų praktiką galima teigti, kad ŽTK priimamos lakoniškos, palyginti su EŽTK sprendimais, išvados yra ne kas kita kaip teisinis kompromisas, kurio metu dažnai konstatuojamas pažeidimas, tačiau vengiama pažeidimų aiškinimo analizės. Tuo tarpu ET ribose, kur visos (ar didžioji dauguma) valstybės remiasi Vakarų teisės tradicija, sprendimai yra daug labiau išplėtoti. Atsižvelgiant į tai, kad EŽTT yra suteikta plati laisvė aiškinti Konvencijos, kaip gyvo instrumento (angl. *living instrument*), normas, Teismas savo sprendimais vysto tolesnę Teismo jurisprudenciją ir plėtoja Konvencijos normų aiškinimą. Dėl šios priežasties EŽTT priimti sprendimai yra daug tikslesni, labiau išplėtoti ir juose aiškiai įvardytos žalos kompensavimo priemonės, kurių turi laikytis valstybė pažeidėja. Būtent to neretai pasigendama JTO sistemoje.

51 *Mohammed Alzary v. Sweden*, UN Doc. CCPR/C/88/D/1416/2005.

2.6. Sprendimų vykdymas

Kaip buvo aptarta anksčiau analizuojant probleminius aspektus, ŽTK susiduria su nepalankia situacija pasigedamas valstybių sprendimo vykdymo gera valia. ŽTK prašomų laikinųjų priemonių taikymo praktika ypatingos kritikos nesusilaukia, o komitetų priimamų išvadų teisinės galios problema atitinkamai suponuoja ir išvadų vykdymo, ir tolesnės jų įgyvendinimo priežiūros problemas.

JTO komitetų priimtų išvadų vykdymas yra vienas iš didžiausių Jungtinių Tautų konvencinių institucijų veiklos trūkumų. Dėl nepakankamo sprendimo vykdymo užtikrinimo nukenčia tiek Komiteto autoritetas, tiek ir nukentėjusysis, kurio atžvilgiu situacija lieka nepasikeitusi. Nors panašūs atvejai pasitaiko ir ET žmogaus teisių sistemoje, tačiau apskritai EŽTT tolesnis sprendimų vykdymas yra labiau užtikrintas nei JTO sistemoje, kurioje valstybės neretai netgi neturi teisinių priemonių įgyvendinti JTO sprendimą. Tuo tarpu ŽTK savo galias stiprina vadovaudamasis „aksominių pirštinių“ principu, t. y. apeliuodamas į valstybių gerą valią ir priimdamas valstybių teisiškai neįpareigojančius bendruosius komentarus, kuriais plėtojama Komiteto praktika.

Vienas iš aspektų, kuris turėtų būti svarbus ŽTK kaip universaliosios žmogaus teisių gynimo institucijos autoriteto stiprinimui, yra jo darbo viešumas, kadangi tik tarptautinis dėmesys gali priversti valstybes pažeidėjas ir jų rėmėjas pakeisti vykdomą žmogaus teisių pažeidimų ar jų rėmimo praktiką. Tokią situaciją supranta ir pačios JTO institucijos⁵², kurios, negalėdamos keisti darbo metodų, bando kompensuoti esamą trūkumą paviešindamos valstybes pažeidėjas.

Toks valstybių, kurios susijusios su asmenų dingimu bei kankinimu, paviešinimas dažnai siejamas su siekiu jas sugėdinti⁵³, o mokslininko J. Pasqualucci nuomone⁵⁴, ir priversti jas pakeisti savo žmogaus teisių politiką ir vykdyti reformas. Nors paprastai valstybės bendradarbiauja su Komitetu tiriant bylas ir noriai reformuoja nacionalinę teisinę sistemą remdamosi priimtais (pvz., *Lovelace*⁵⁵, *Aumeeruddy–Cziffra*⁵⁶, *Hartikainen*⁵⁷) sprendimais, tačiau siekdamas moralinio pasmerkimo nuo 1993 m. Komitetas nusprendė pakeisti savo praktiką ir metiniame pranešime paviešinti nenorinčias bendradarbiauti valstybes. Mokslininko H. Steinerio teigimu, valstybės JTO komitetų darbą

52 Žr. Žmogaus teisių komiteto dokumentą, priimtą 2008 m. spalio 23 d. CCPR/C/94/CRP.2/Rev.1, *A Strategic Approach to Public Relations, Including Relations with the Media*. Šiame dokumente svarstoma Komiteto galimybė transliuoti atvirus Komiteto posėdžius arba leisti juose dalyvauti spaudos atstovams. Komiteto nariai yra raginami viešai pasisakyti dėl Komiteto darbo, o Komitetui po kiekvienos sesijos apibendrinant savo veiklą rekomenduojama rengti baigiamąsias spaudos konferencijas.

53 Sepúlveda, M.; van Banning, T.; Gudmundsdóttir, G. D.; Chamoun, C.; Genügen, W. I. M. (eds.). *Human Rights Reference Handbook*. Tilburg: University for Peace, 2004, p. 65–66.

54 Pasqualucci, J. M. *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 195.

55 *Lovelace v. Canada*, CCPR No. R.6/24*/, 30 July 1981 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <http://www.bayefsky.com/html/109_canada24c.php>.

56 *Mauritian women v. Mauritius*, CCPR No. 35/1978, 9 April 1981 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <http://www.bayefsky.com/html/100_mauritius35a.php>.

57 *Hartikainen v. Finland*, CCPR No. 40/1978, 9 April 1981 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <http://www.bayefsky.com/html/100_finland40a.php>.

vis dar vertina kaip per daug nešališką ir [...] keliantį grėsmę valstybių suverenitetui. Mokslininkė A. Bayefsky jam visiškai pritaria teigdama, kad nors dalyvavimas Jungtinių Tautų sistemoje yra grįstas savanoriškumu, ši sutarčių sistema neabejotinai nustato valstybių suvereniteto apribojimą, tarptautinę priežiūrą ir atskaitomybę⁵⁸. Todėl iki šiol dauguma valstybių priešinasi ŽTK prašymams teigdamas, kad jis kišasi į jų vidaus reikalus⁵⁹, o *Suarez de Guerrero* bylos pavyzdys įrodo, kad, nors Komiteto sprendimai yra privalomi valstybėms narėms, Komitetas neturi priemonių valstybei taikyti sankcijų ir yra bejėgis jas užtikrinti⁶⁰. Todėl ŽTK nekeisdamas veiklos taisyklių bando kiek įmanoma sustiprinti savo galias priimdamas bendruosius komentarus.

ŽTK komentaras Nr. 33, siekdamas stiprinti išvadų teisinę galią, pabrėžė, kad institucijos, kuriai pagal Pakto nuostatas yra patikėta funkcija aiškinti sutartį, išvados reiškia autoritetingą, įsakmų (angl. *authoritative*) sprendimą. Komitetas, lanksčiai formuluodamas valstybių išipareigojimus, numatė, kad valstybės dalyvės turi pasinaudoti visomis įmanomomis priemonėmis, kad suteiktų (teisinę – *aut. pastaba*) galią Komiteto priimamoms išvadoms. Nors pagrindinis minėtos nuostatos tikslas yra skirtas sustiprinti Komiteto priimamų išvadų galią, tačiau formuluotės tekstas (tipiškai vartojamas tarptautinės teisės terminijoje) suteikia valstybėms pakankamai plačias veiklos ribas įgyvendinti Komiteto išvadas. Tai reiškia, kad valstybė, nenorinti įgyvendinti Komiteto išvadų, visada gali pamėginti pasiremti argumentu, kad skubiam išvadų vykdymui ji neturi tam skirtų (finansinių, teisinių ar pan.) priemonių. Iš dalies JTO ribose situaciją bando taisyti naujasis Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto papildomas protokolai (toliau – TESKTP PP), įtvirtindamas nuostatą, kurios nebuvo ligšioliniuose žmogaus teisių dokumentuose. TESKTP PP 16 straipsnis numato valstybių pareigą išplatinti informaciją apie minėtą protokolą bei informacijos dėl priimtų Komiteto išvadų ir rekomendacijų gavimą, ypač dėl faktų ir duomenų, susijusių su valstybe dalyve.

Šiuo požiūriu palankesnė yra ET sistema, kurioje sprendimų vykdymo užtikrinimas yra stiprinamas naujausiame 14 protokole. ET žmogaus teisių sistemoje veikiančios teisminės institucijos autoritetas valstybių požiūriu nėra ginčijamas, todėl ET sistemoje yra kur kas lengviau tikėtis sprendimo vykdymo užtikrinimo. Nors ET sistemoje sprendimai vykdomi palyginti neblogai, praktikoje valstybės ne visada rimtai žiūri į EŽTT priimtus sprendimus ir juos vilkina. Toks valstybių neveiklumo pavyzdys gali būti ir Lietuva, kai jos institucijos ir pareigūnai rimtai nevertina EŽTT priimto sprendimo ir todėl vilkinamas sprendimų vykdymas, pvz., *Jasiūnienė v. Lithuania* byloje⁶¹ buvo del-

58 Bayefsky, A. F. *The UN Human Rights Treaty System: Universality at the Crossroads*. The Hague: Kluwer Law International, 2001, p. xiii.

59 Steiner, H. J. Individual Claims in a World of Massive Violations: what Role for the Human Rights Committee. In: Alston, P.; Crawford, J. (eds.). *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 18.

60 H. Steiner teigia, kad Komitetas yra prašęs Generalinės Asamblėjos ir Saugumo Tarybos pagalbos padaryti spaudimą tokioms valstybėms pažeidėjoms, tačiau nei šios institucijos, nei buvusi Žmogaus teisių komisija neatsižvelgė į tokį kreipimąsi. *Suarez de Guerrero* atvejis nėra pavienis. Tai reiškia, kad dauguma iš pačių svarbiausių bylų nepatenka į Žmogaus teisių komiteto jurisdikciją.

61 *Jasiūnienė v. Lithuania*, No. 41510/98, ECHR 2003.

siama įvykdyti nacionalinio teismo sprendimą atkurti nuosavybės teises, nors būtent dėl to ir buvo nustatytas Konvencijos pažeidimas⁶².

Pasakytina, jog EŽTT yra nustatęs savo *ratione materiae* kompetenciją nagrinėti pareiškimus dėl EŽTT sprendimo nevykdymo, kai nustatytas pažeidimas ir toliau egzistuoja, o valstybė sprendimo tinkamai nevykdo. Byloje *Wasserman v. Rusiją (No. 2)*⁶³ EŽTT patenkino pareiškėjo skundus dėl nacionalinio teismo sprendimo nevykdymo ir dar kartą nustatė Konvencijos 6 straipsnio, imant jį kartu su 1 Protokolo 1 straipsniu, pažeidimą. EŽTT nurodė, kad nors į jo jurisdikciją nepatenka vertinimas, ar valstybė įvykdė pareigas, nustatytas vienu iš jo sprendimų, tačiau tai nereiškia, kad priemonės, kurių imasi valstybė po EŽTT sprendimo siekiant suteikti pareiškėjui tinkamą atlyginimą, nepatenka į EŽTT jurisdikciją. Niekas nedraudžia EŽTT vertinti aplinkybių, kurios kilo priėmus EŽTT sprendimą. Taigi EŽTT dar kartą vertino to paties nacionalinio sprendimo nevykdymo klausimą, tik skyrėsi nagrinėjamas laikotarpis. Atskaitos tašku tapo būtent ankstesnis EŽTT sprendimas. Byloje nustatytas pažeidimas ir pareiškėjui vėl priteistas atlyginimas už neturtinę žalą⁶⁴.

2.7. Sprendimų vykdymo priežiūra

Priešingai nei ET sistemoje, kurioje sprendimų vykdymo užtikrinimas yra patikėtas Ministrų Komitetui, konvencinių žmogaus teisių sutarčių įgyvendinimo problema yra ta, kad Jungtinėse Tautose jokia politinė institucija neprisiima atsakomybės užtikrinti konvencinių institucijų sprendimų įgyvendinimo, nepaisant to, kad ŽTK yra paskyręs Specialųjį pranešėją, prižiūrintį išvadų vykdymą. Deja, tokia situacija, kai Komitetas prižiūri savo paties priimtus sprendimus, kai kurių kritikų nuomone, nėra racionali. Todėl nenuostabu, kad daugelis valstybių narių tiesiog ignoruoja jų sprendimus. Netgi Vakarų valstybės vis dažniau ginčija, kad jos nėra saistomos ŽTK sprendimų⁶⁵. Vieši ŽTK dokumentai taip pat nesuteikia tvirto pagrindo tiksliai nustatyti valstybių dalyvių išvadų vykdymą. ŽTK 1999 m. ataskaitoje pranešė, kad valstybės, reaguodamos į Specialiojo pranešėjo prašymus pateikti ataskaitą, kaip vykdomos ŽTK išvados nuo 1991 m., pateikė 152 atsakymus. Tačiau 84 valstybės ignoravo ŽTK prašymą pateikti informaciją. Iš visų gautų atsakymų tik „apie 30 procentų yra laikomi patenkinamais ir rodantys valstybių norą įgyvendinti Komiteto išvadas ir kompensuoti padarytą žalą“. Kitos valstybės, kvestionuodamos teisinę Komiteto atlikto tyrimo galią ir rezultatus, teigė, kad arba valstybės neteiks didelės reikšmės Komiteto išvadoms, arba pažadėjo ištirti situaciją pačios.⁶⁶ Todėl, straipsnio autorės nuomone, nesant patenkinamos Komiteto išvadų

62 Urbaitė, L. Valstybės pozityvių pareigų vertinimas Europos Žmogaus Teisių Teismo byloje prieš Lietuvą. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 3(3):123–144.

63 *Wasserman v. Russia (No. 2)*, No. 21071/05, ECHR 2008.

64 Urbaitė, L., *supra* note 64.

65 Nowak, M. The Need for a World Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*. 2007, 7. Taip pat žr. *Perterer v. Austria*, no. CCPR/C/81/D/1015/2001; Hudson, A. Dangerous Potential: Streamlining the United Nations Human Rights Committees. [interaktyvus]. *Australian Journal of Human Rights*. 2002, 2 [žiūrėta 2011-05-10]. <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/AJHR/2002/15.html>>.

66 Byrnes, A. An Effective Complaints Procedure in the Context of International Human Rights Law. In:

vykdymo priežiūros, tokios institucijos funkcijas galėtų atlikti Žmogaus teisių taryba, tačiau jos mandate tokia galimybė kol kas nenumatyta.

Turėdama omenyje JT komitetų veiklos silpnąsias vietas, straipsnio autorė nesutiktų, kad su panašiomis problemomis (kad ir ne taip dažnai) nesusiduria EŽTT. Straipsnio autorė sutinka, kad tarp *išvadų* ir *sprendimų* yra ne tik semantinis skirtumas, tačiau norėtų atkreipti dėmesį į tai, kad EŽTT praktikoje yra daugybė šalių, kurios nuolat ir sistemingai pažeidinėja tuos pačius EŽTT straipsnius, sumoka kompensacijas aukoms ir vėl kartoja tuos pačius pažeidimus arba atsisako vykdyti Teismo sprendimus. Dr. Danutė Jočienė atkreipia dėmesį į vadinamųjų „problemiškų“ valstybių egzistavimą bei Teismo priimtų sprendimų vykdymo problemą ir nurodo Turkijos pavyzdį: „tai yra precedento Konvencijos taikymo praktikoje neturintys atvejai, kaip Turkija nuo 1998 m. neįvykdo EŽTT sprendimo *Loizidou v. Turkey*⁶⁷ byloje. Kitas pavyzdys – *Sadak, Zana, Dicle ir Dogan v. Turkey*⁶⁸ byla, kai politikai yra laikomi toliau Turkijos kalėjimuose, nepaisant EŽTT konstatuoto Konvencijos 6 straipsnio pažeidimo. Minėti pavyzdžiai labai aštriai iškelia klausimą, kodėl vienos valstybės privalo vykdyti Teismo priimtus sprendimus, o kitos valstybės gali to ir nedaryti.“⁶⁹

Tokia sprendimų vykdymo užtikrinimo problema yra aktuali visoms susijusioms šalims. Vis dėlto EŽTT sprendimų vykdymas, kuris, mokslininko M. O'Boyle'o nuomone, yra labai efektyvus⁷⁰, NVO požiūriu išlieka gana politinis. K. Moskalenko teigimu, net Teismo sprendimų vykdymą prižiūrintis Ministrų Komitetas kartais pasufleuoja atitinkamai vyriausybei, kaip jai reiktų įvykdyti sprendimus, kad byla galiausiai būtų pabaigta. Be to, ir ET sistemoje iki šiol nėra galimybės priversti valstybes vykdyti sprendimą. Tačiau panašu, kad Europos regioninė žmogaus teisių sistema taip pat nėra visiškai patenkinta EŽTK įgyvendinimu, kadangi 14 protokole yra numatytos 46 straipsnio pataisos, pabrėžiančios EŽTT priimamų sprendimų privalomumą ir stiprinančios priimtų sprendimų vykdymą. Papildomos straipsnio nuostatos teigia, kad tuo atveju, jei Ministrų Komitetas nusprendžia, kad galutinio sprendimo vykdymui kliudo sprendimo aiškinimo problema, jis gali kreiptis į Teismą prašydamas išaiškavimo. Tačiau jei Ministrų Komitetas mano, kad valstybė narė atsisako vykdyti galutinį Teismo sprendimą, įteikęs formalų įspėjimą ir 2/3 balsų dauguma (turinčių teisę dalyvauti Komitete) priėmęs sprendimą, Komitetas gali kreiptis į Teismą klausdamas, ar Šalis sugebėjo įvykdyti savo įsipareigojimus, priisiemtus pagal 46 straipsnio 1 dalį. Tuo atveju, jei Teismas pripažįsta minėto straipsnio pažeidimą, Ministrų Komitetui paliekama teisė nuspręsti, kokių priemonių reikia imtis valstybės pažeidėjos atžvilgiu. 14 protokolo aiš-

Bayefsky, A. F. (ed.). *The United Nations Human Rights Treaty System in the 21st Century*. The Hague: Kluwer Law International, 2000, p. 152.

67 *Loizidou v. Turkey*, No. 15318/89 (Preliminary Objections), ECHR 1996-VI.

68 *Sadak and others v. Turkey*, nos. 29900/96, 29901/96, 29902/96, 29903/96, ECHR – 2001.

69 Jočienė, D., *supra* note 24.

70 O'Boyle, M. Relations on the Effectiveness of the European System for the Protection of Human Rights. In: Bayefsky, A. F. (ed.). *The United Nations Human Rights Treaty System in the 21st Century*. The Hague: Kluwer Law International, 2000, p. 169.

kinamasis pranešimas teigia, nors iš principo sprendimų vykdymas yra patenkinamas, tačiau šio pakeitimo reikia siekiant išlaikyti sistemos efektyvumą.

Poreikį sustiprinti Teismo sprendimų vykdymą skatina ir pasitikėjimas Teismo autoritetu ir sistemos patikimumu, todėl greitas ir efektyvus sprendimų vykdymas turi poveikį ir naujoms byloms, t. y. kuo greičiau valstybės imsis bendrųjų priemonių vykdyti Teismo sprendimus, tuo mažiau bus pakartotinių peticijų⁷¹. Tuo tarpu nelaukiant, kol įsigalios naujasis EŽTK protokolai, ET Ministrų Komitetas, siekdamas kiek įmanoma sustiprinti EŽTT sprendimų vykdymo užtikrinimą, 2008 m. pasiūlė įsteigti nacionalinę instituciją ar paskirti atsakingą asmenį, prižiūrintį EŽTT sprendimų vykdymą ir Ministrų Komiteto sprendimus ir rezoliucijas⁷².

Išvados

Universalijų ir regioninių žmogaus teisių sistemų lyginamoji analizė atskleidžia, kad šiuo metu individai turi plačias galimybes ginti savo teises ne tik regioninėse, bet ir universaliosiose institucijose. Universaliosiose žmogaus teisių gynimo institucijose pareiškėjui gali tekti rinktis net iš kelių specializuotų žmogaus teisių gynimo sutarčių priežiūrą vykdančių komitetų.

Reikia paminėti, kad ŽTK peticijų priimtinumui yra daug palankesni pareiškėjui nei taikomi EŽTT, o JTO ribose vykstantys žmogaus teisių gynimo proceso ypatumai gali sudaryti sąlygas greičiau ir pigiau išnagrinėti bylą, nei tai numato Europos Tarybos sistema. Tai paaiškinama rašytinio proceso teikiamomis galimybėmis, kurios žmogaus teisių procese yra vertinamos nevienareikšmiškai. ET sistemoje numatyta žodinių procesų galimybė sudaro sąlygas apklausti liudininkus ir nukentėjusiuosius, tačiau siekiant kuo greičiau užbaigti procesą naudojama retai. Reikia turėti omenyje, kad dalyvavimas žodiniuose procesuose gali būti ilgas ir brangus dėl galimų kelionės išlaidų, kurių būtų galima išvengti JTO sistemoje, kadangi ten procedūra yra rašytinė ir sutaupanti laiko. Lyginant su JTO, neabejotini ET žmogaus teisių sistemos pranašumai būtų galimybė gauti teisinę pagalbą, Teismo sprendimų teisinė galia ir jų vykdymas, laikinųjų priemonių prašymo vykdymas.

Pažymėtina, kad abi sistemos turi ir trūkumų. JTO žmogaus teisių sistema pasižymi neigiamais bruožais, tokiais kaip teisinės pagalbos gavimo galimybės nebuvimas, sprendimų priėmimo kokybė ir jų tolesnis vykdymo užtikrinimas. Lyginant su JTO žmogaus teisių sistema, ET žmogaus teisių sistemoje bene didžiausią kliūtį pareiškėjams sudarytų ilgi nagrinėjimo terminai bei galimos didesnės procesinės išlaidos. Visi šie efektyvumo vertinimo kriterijai leidžia susidaryti nuomonę, jog individui, siekiančiam

71 Europos Tarybos tinklalapis [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/Basic+Texts/Protocol+No.+14/>>.

72 Recommendation CM/Rec (2008)2 of the Committee of Ministers to member states on efficient domestic capacity for rapid execution of judgments of the European Court of Human Rights [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1246081&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>>.

pažeidimo pripažinimo kaip moralinės kompensacijos ir valstybių teisinės praktikos pokyčių, JTO kvaziteisminės institucijos būtų tinkamesnė institucija.

Literatūra

- Bayefsky, A. F. *The UN Human Rights Treaty System: Universality at the Crossroads*. The Hague: Kluwer Law International, 2001.
- Bayefsky, A. F. *How to Complain about Human Rights Treaty Violations* [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <http://www.bayefsky.com/complain/9_procedures.php>.
- Bazorkina v Russia*, no. 69481/01, ECHR-2006.
- Byrnes, A. An Effective Complaints Procedure in the Context of International Human Rights Law. In: Bayefsky, A. F. (ed.). *The United Nations Human Rights Treaty System in the 21st Century*. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
- Crawford, J. The UN Human Rights Treaty System: a System in Crisis? In: Alston, P.; Crawford, J. (eds.). *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Erdal, U.; Bakirci, H. *Article 3 of the European Convention on Human Rights: A Practitioner's Handbook*. In: Wijkström, B. Geneva: OMCT Handbook Series Vol. 1, 2006.
- Europos Tarybos tinklalapis [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <www.coe.int>.
- Europos Tarybos informacijos biuras [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <<http://www.etib.lt/?s=naujienos&lang=lt>>.
- Edriss El Hassy v. The Libyan Arab Jamahiriya*, no. CCPR/C/91/D/1422/2005.
- Jočienė, D. Europos Žmogaus Teisių Teismo nauja reforma: būtinybė, idėjos bei perspektyvos [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-11-22]. <http://www.tm.lt/default.aspx?item=stras_publ>.
- Jasiūnienė v. Lithuania*, No. 41510/98, ECHR 2003.
- Joseph, S.; Mitchell, K.; Gyorki, L.; Beninger-Budel, C. *A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*. In: Wijkström, B. (ed.). Geneva: OMCT Handbook Series, Volume 4, 2006.
- Higgins, R. Role of Litigation in Implementing Human Rights [interaktyvus]. *Australian Journal of Human Rights*. 1999, 19 [žiūrėta 2011-05-10]. <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/AJHR/1999/19.html>>.
- Hudson, A. Dangerous Potential: Streamlining the United Nations Human Rights Committees [interaktyvus]. *Australian Journal of Human Rights*. 2002, 2 [žiūrėta 2011-04-10]. <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/AJHR/2002/15.html>>.
- Human Rights Committee, Ninety-fourth session. General Comment No 33. The Obligations of States Parties under the Optional Protocol to the International Civil and Political Rights, CCPR/C/GC/33, 5 November 2008.
- HRC CCPR/C/94/CRP.2/Rev.1, A Strategic Approach to Public Relations, Including Relations with the Media.
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos tinklalapis [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <www.tm.lt>.
- Loizidou v Turkey*, No. 15318/89 (Preliminary Objections), ECHR 1996-VI.
- Mohammed Alzary v. Sweden*, UN Doc. CCPR/C/88/D/1416/2005.
- Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], § 105, Nos. 46827/99 ir 46951/99, ECHR 2005.
- Neuman, G. L. Import, Export, and Regional Consent in the Inter-American Court of Human Rights. *The European Journal of International Law*. 2008, 19(1).
- Nowak, M.; McArthur, E. *Oxford Commentaries on International Law. The United Nations Convention against Torture: a commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

- Nowak, M. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights CCPR Commentary*. Kehl, Strasbourg, Arlington: N.P.Engel Publisher, 2005.
- Nowak, M. The Need for a World Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*. 2007, 7.
- O'Boyle, M. Relations on the Effectiveness of the European System for the Protection of Human Rights. In: Bayefsky, A. F. (ed.). *The United Nations Human Rights Treaty System in the 21st Century*. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
- Pasqualucci, J. M. *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Parliamentary Assembly of Council of Europe, Information Report on the Protection of Human Rights in the United Nations Covenant on Civil and Political Rights and its Optional Protocol and in the European Convention on human rights, 27 April, 1976, Doc. No. 3773.
- Pratt and Morgan v. Attorney-General of Jamaica (Pratt and Morgan v. Attorney-General of Jamaica*, Privy Council Appeal No. 10 of 1993).
- Report of Committee of Experts operating along the Council of Europe's Committee of Ministers „Problems arising from the co-existence of the UN Covenants on Human Rights and the European Convention on Human Rights – Part I: Problems arising from the co-existence of the two systems of control provided Covenant on Civil and Political Rights“, 29 February 1968. Doc. No. CM (68) 39.
- Recommendation CM/Rec (2008)2 of the Committee of Ministers to member states on efficient domestic capacity for rapid execution of judgments of the European Court of Human Rights [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1246081&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>>.
- Saadia Ali v. Tunisia*, UN Doc. CAT/C/41/D/291/2006.
- Saadi v. Italy* [GC], no. 37201/06, ECHR-2008.
- Staneslovich and Lyashkevich v. Belarus*, CCPR/C/77/D/887/1999.
- Sadak and others v. Turkey*, nos. 29900/96, 29901/96, 29902/96, 29903/96, ECHR – 2001.
- Schiffrin, N. Jamaica Withdraws the Right of Individual Petition under the International Covenant on Civil and Political Rights. *The American Journal of International Law*. 1998, 92(3).
- Scheinin, M. The Human Rights Committee's Pronouncements on the Right to an Effective Remedy. In: Ando, N. (ed.). *An illustration of the Legal Nature of the Committee's work under the Optional Protocol, Towards Implementing*. Sepúlveda, M.; van Banning, T.; Gudmundsdóttir, G. D.; Chamoun, C.; Genugen, W. I. M. (eds.). *Human Rights Reference Handbook*. Tilburg: University for Peace, 2004.
- Universal Human Rights*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004.
- Steiner, H. J. Individual Claims in a World of Massive Violations: what Role for the Human Rights Committee. In: Alston, P.; Crawford, J. (eds.). *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Urbaitė, L. Valstybės pozityvių pareigų vertinimas Europos Žmogaus Teisių Teismo byloje prieš Lietuvą. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 3(3): 123–144.
- United Nations [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-10]. <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/procedure.htm>>.
- Viljoen, F.; Odinkalu, C. The prohibition of torture and ill-treatment in the African human rights system. In: Wijkström, B. (ed.). *A Handbook for Victims and their Advocates*. Geneva: OMCT Handbook Series, Volume 3, 2006.
- Van Dijk, P.; Van Hoof, F.; Van Rijn, A.; Zwaak, L. (eds.). *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*.

4th edition. Antwerpen, Oxford: Intersentia, 2006.

Vitkauskaitė-Meurice, D. *Individualios petičijos teisė ir jos įgyvendinimas tarptautinėje teisėje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai

(teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

Wasserman v. Russia (No. 2), No. 21071/05, ECHR 2008.

INDIVIDUAL HUMAN RIGHTS PROTECTION OPPORTUNITIES IN THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND HUMAN RIGHTS COMMITTEE: COMPARATIVE APPROACH

Dalia Vitkauskaitė-Meurice

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article is dedicated to the comparative analysis of the United Nations and European human rights system with the goal to establish a more efficient human rights forum. The article covers seven efficiency criteria established in the doctrine, studies pros and cons of regional and universal human rights systems and tries to identify more favorable human rights forum from the point of view of the applicant. The article is mostly based on doctrine and interviews with human rights practitioners concerning the problems arising to individual applicants in the European and universal human rights bodies. The author identifies problems arising at two different levels. The analysis of this level is necessary in order to understand the reasons why the applicant may choose to participate in a particular human rights forum. The first level determines if the applicant is able to participate in international litigation process in general. Through key elements, such as access to information about the existence of international human rights bodies, possibility to obtain legal aid and, last but not least, influence on the international litigation process of the state against which the application is targeted, the author identifies the most accessible and 'friendly' forum for applicants.*

The second level of the problems is linked with the efficiency of international litigation in the Human Rights Committee and the European Court of Human Rights. The author refers to the key criteria, such as the speed and efficiency of the process, the possibility to apply interim measures, the particularities of the litigation process (oral or written process), the quality of decisions adopted by the human rights forum, the follow-up of the process), in order to establish the efficiency of the chosen human rights forum and to provide recommendations to the future applicants.

The author comes to the conclusion that despite pros of international litigation conducted by the Human Rights Committee (i.e. the shorter term of litigation, more favourable admissibility requirements towards the applicant), the United Nations human rights system is not optimal for the complaints aimed at material compensation. From this point of view, regional human rights bodies would be seen as more favourable. Moreover, the United Nations human rights treaty bodies are severely criticised for many elements of the international human rights litigation such as state noncompliance with interim measures or views delivered

by committees, lack of availability of legal aid, written procedure, confidentiality and other disadvantages.

Keywords: *human rights, European Court of Human Rights, Human Rights Committee, petition, litigation.*

Dalia Vitkauskaitė-Meurice, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė žmogaus teisių teisė, individualios peticijos teisė, JTO žmogaus teisių sistema.

Dalia Vitkauskaitė-Meurice, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, International and European Union Law Department, Associate Professor. Research interests: international human rights law, right to individual petition, UN human rights treaty system.